

Adatok és tények

dr. Suhajda Csilla Judit:

A pedagógusok ismerete az iskolákban megvalósuló pályorientációs tevékenységről

Számtalan színtere van a pályaválasztási döntésre való felkészülésnek, amelynek intézményes kereteit a közoktatás is biztosítja. Az iskolákban különböző módon és intenzitással foglalkoznak a pályorientáció témakörével, amiben az elsődleges szerep a pedagógusoknak jut. Abban, hogy a Nemzeti alaptantervben és a nemzeti köznevelési törvényben is rögzített feladat miként valósul meg jelenleg a közoktatásban, a tanárok felelősségvállalása és ismeretszintje meghatározó. Jelen munkában egy 2013 őszén végzett pedagógus-kutatás alapján a pedagógusok pályorientációs tevékenységéhez kapcsolódó információk szintjével, valamint információforrásaikkal kapcsolatos eredményei kerülnek bemutatásra.

Elméleti háttér

A pályorientációnak, mint az életpálya-építéshez és pályaválasztáshoz szükséges információszerzési és -feldolgozási folyamatnak, több meghatározó színtere van. Ezek közül kiemelkedő a család, az iskola, a kortárs csoportok és a különböző információs eszközök szerepe (Vö: Csirszka, 1966; Dancs, 1989; Rakaczkíné, 2009; Ferry, 2006; Keller et al. 2008). A közoktatásban is találkozhatunk intézményes keretek között folyó pályorientációs tevékenységgel, melynek hazánkban jelentős hagyománya van (Vö.: Szilágyi, 1996; Völgyesy, 1976).

A pályaválasztás és a közoktatás szorosan összefügg, hiszen a pályaválasztással kapcsolatos problémák a tankötelezettség bevezetésével és az egyre differenciálódó szakmasztruktúra kialakulásával, valamint annak szervezett oktatásával egy időben merültek fel. Hazánkban már a 60-as évek végétől kezdve szervezett keretek között dolgoztak pályaválasztási felelősök az általános és középiskolákban, ahol meghatározott órakeretben foglalkoztak a tanulók pályaválasztásra történő felkészítésével. Ezek az órák nem csupán tantervi keretek között valósultak meg, hanem a felelősök üzemlátogatásokat is szerveztek (Szilágyi, 1996). Később a felelősök munkáját a 70-es évek elején felállított Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet (OPTI), illetve az Országos Pályaválasztási Tanács segítette, valamint minden megyében pályaválasztási intézetet állítottak fel (Völgyesy, 2002). A 80-as években azonban – korábban az iskolákban meglévő – pályaválasztási felelősök rendszerét megszüntették, így a rendszerváltás időszakában (1988 és 1993 között) a pályaválasztási feladatok ellátása gazdátlaná vált (Borbély-Pecze, 2010).

A rendszerváltást követően a pályorientáció változó minőségben és hangsúllyal került be a közoktatás jogi szabályozóiba, jelenleg pedig a Nemzeti alaptanterv és a nemzeti köznevelési törvény nevesíti a fejlesztési célok, illetve a pedagógusok feladatai között. A hatályos jogszabály [110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet] előírja, hogy az iskolának – az életkori igényeknek megfelelően – átfogó képet kell nyújtania a tanulók számára a munka világáról. Ennek érdekében olyan feltételeket, feladatokat kell biztosítani,

forrás: belső felvétel

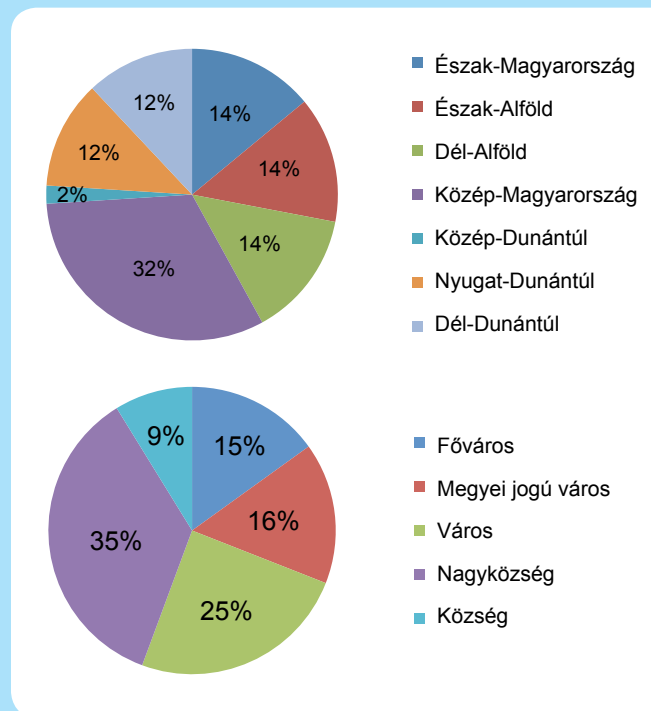
melyek révén a diákok kipróbálhatják képességeiket, elmélyülhetnek az érdeklődésüknek megfelelő területeken, kiválaszthatják a hozzájuk illő foglalkozást és pályát, valamint képessé válnak arra, hogy megtegyék az ehhez szükséges lépéseket. Látható, hogy ez a tevékenység nem csupán egyszerű, frontális információátadásból áll: a viszonylag kevés standard lexikális ismeret mellett leginkább a diákok készségeinek, kompetenciáinak fejlesztését kívánja meg. Ezért a pályaorientáció folyamatában nem csupán az lényeges, hogy a diákok milyen információforrásra támaszkodnak döntésük meghozatalához, hanem az is, hogy a közoktatásban dolgozó pedagógusok és más szakemberek honnan szerzik a tanulók támogatásához szükséges ismereteiket.

A vizsgálat körülményei

A cikk empirikus részében a közoktatásban dolgozó pedagógusok kérdőíves felmérése¹ szerepel, amelynek alapját a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ 198 tankerületének vezetőihez elektronikus formában eljuttatott kérdőívek – melyeket továbbítottak a hozzájuk tartozó pedagógusoknak – eredményei adják. A kérdőívek felvételére 2013 őszén került sor. Kérdőívünket 530 fő töltötte ki, azonban a válaszok ellenőrzése után 266 kérdőív nem volt értékelhető, így kutatásunk mintáját 264 fő alkotja, amelynek 86 százaléka nő. Jelen munkában a pedagógusok pályaorientációs tevékenységéhez kapcsolódó információs szintjével, valamint az információforrásaik megoszlásával kapcsolatos eredmények kerülnek bemutatásra.

A mintában szereplő pedagógusok átlagosan 24 és fél éve dolgoznak a pályán. A válaszadók 60 százaléka 25 évnél régebben tanít, 12 százalékuk pedig több mint 35 éve. A kitöltők 7 százaléka még 10 éve sem pedagógus, közülük 10 fő 5 éven belül kezdte a munkáját.

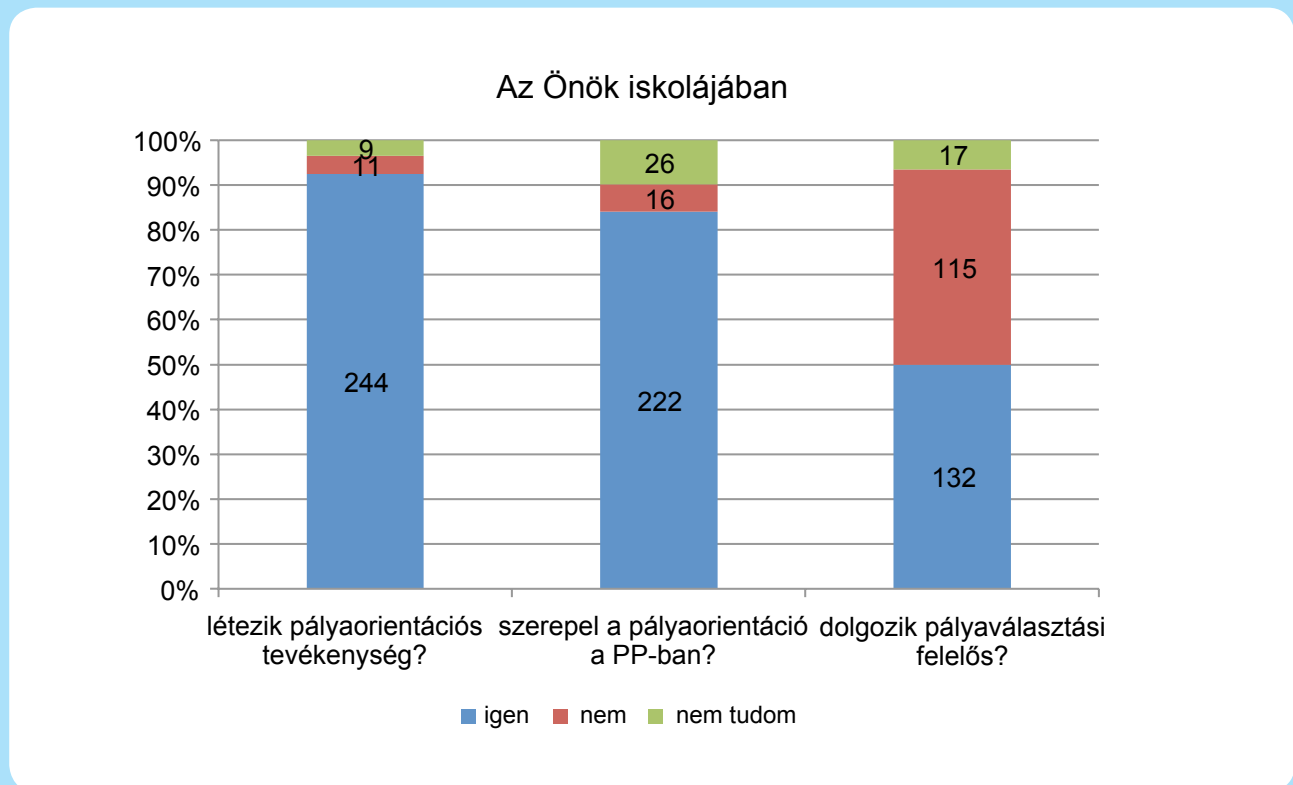
¹ A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

1. ábra. A mintában szereplő pedagógusok munkahelyének regionális és településnagyság szerinti megoszlása

A mintában szereplő pedagógusok 72 százaléka (212 fő) általános iskolában tanít, 18 százalék (66 fő) középiskolában, 5-5 százalékuk pedig többcélú, illetve egyéb közoktatási intézményben (pl.: kollégium, pedagógiai intézet) dolgozik. A kérdőívet kitöltők 74 százaléka általánosiskolás-korú fiatalokkal dolgozik, 40 százalékuk (171 fő) 7–8. osztályos diákokat oktat. Középiskolásokkal, vagy idősebb korosztállyal a válaszadó pedagógusok alig 26 százaléka foglalkozik.

Munkahelyük területi elhelyezkedését tekintve (1. ábra) a mintában szereplő pedagógusok 32 százaléka (85 fő) a Közép-Magyarország régióban dolgozik. Azonos arányban (14-14%) érkezett kitöltés az Észak-Magyarország, az Észak-Alföld és a Dél-Alföld régióból, illetve Nyugat-Dunántúlról és Dél-Dunántúlról (12-12%). Legkevesebb kitöltés a Közép-Dunántúl régióból (5 fő) érkezett. Területi eloszlást tekintve a minta 32 százaléka Közép-Magyarország, 42 százaléka Kelet-Magyarországra, 26 százaléka pedig Nyugat-Magyarországról származik. A kérdőívet közel ugyanannyi fővárosi pedagógus (36 fő) töltötte ki, mint megyei jogú városban dolgozó (38 fő). Egyéb városban 89 fő, községben 85 fő, nagyközségi közoktatási intézményben 21 fő végzi pedagógiai munkáját.

2. ábra. A pályaválasztási tevékenység megvalósulása a közoktatásban a pedagógusok ismeretszintje alapján (N=246)

Az eredmények

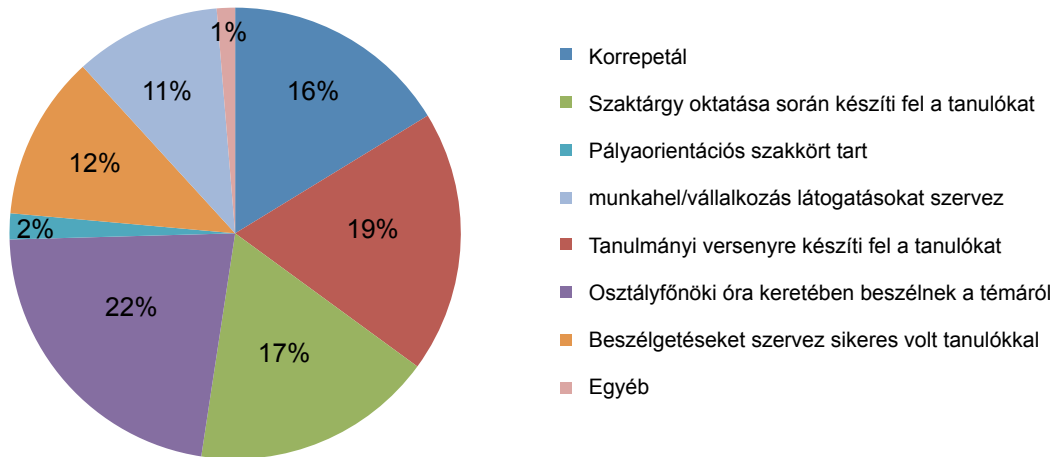
Kérdőíves kutatásunk első része az iskolai pályaeorientációs tevékenység jelenlegi helyzetét vizsgálja a pedagógusok véleménye alapján. A helyzet áttekintését 3 kérdés mentén vizsgáltuk: az iskolában létezik-e pályaeorientációs tevékenység, az iskola pedagógiai programja tartalmazza-e a pályaeorientációs tevékenységet, az iskolában tevékenykedik-e pályaválasztási felelős (2. ábra).

A pedagógusok jelentős része beszámol az iskolában zajló pályaeorientációs tevékenységről: a válaszadók több mint 92 százaléka szerint iskolájában működik pályaválasztásra felkészítő program, 11 fő szerint nincs, 9 fő pedig nem tudja. Regionális megoszlásban legkevésbé a Közép-Magyarországon dolgozók gondolják úgy, hogy ez a tevékenység létezik intézményükben.

Az iskolai pedagógiai programról szóló kérdéssel kapcsolatban már nagyobb bizonytalanságot tapasztalhatunk: a válaszadók 10 százaléka nem tudja,

hogy a dokumentum tartalmazza-e a pályaeorientációt, azonban a kitöltők 84 százaléka biztos benne, hogy szerepel. Az adatok azt mutatják, hogy minél tapasztaltabb egy pedagógus, annál biztosabb abban, hogy iskolája pedagógiai programjában szerepel a pályaeorientáció. Megfigyelhető az is, hogy az észak-magyarországi iskolában tanítók többször jelölték a pályaeorientációs tevékenység meglétét a pedagógiai programban, mint a többi régióban, ami valószínűleg a hátrányos helyzetű fiatalok magasabb arányával magyarázható.

Az iskolai pályaválasztási felelősi munkakör meglétét nem írja elő jogszabály, azonban munkája nagyban segítheti a pályaeorientációs tevékenységet. A válaszok alapján elmondható, hogy a kitöltők szerint többen vannak pályaválasztási felelőssel rendelkező (50%), mint az azzal nem rendelkező (43,6%) iskolák. A minta 6,4 százaléka volt bizonytalan a válaszban. Jellemzően az általános iskolában tanítók és a nők gondolják úgy, hogy intézményükben ellátja valaki ezt a funkciót, és ennél a kérdésnél is megfigyelhető az a tendencia, hogy minél régebben van

3. ábra. A megkérdezett pedagógusok szerepvállalása a pályaorientáció folyamatában (N=916)

a pályán egy pedagógus, annál biztosabb abban, hogy az iskolában dolgozik pályaválasztási felelős. A kérdés eldöntésében a szakiskolában tanítók a legbizonytalanabbak, míg a pedagógusok véleménye alapján ezt a feladatot legkevésbé a községekben dolgozó iskolában látják el.

Az iskolai pályaorientációs tevékenység minősége leginkább a pedagógusok hozzáállásán, felkészültségén múlik, ezért a kérdőív második kérdéscsoportja a tanárok személyes szerepvállalását vizsgálta a pályaválasztási döntésre való felkészítés folyamatában (3. ábra). A pedagógusok ennél a kérdésnél több választ is megjelölhettek, így összesen 916 jelölés adatait dolgoztuk fel.

Nem meglepő módon a pedagógusok leginkább az osztályfőnöki óra keretében foglalkoznak a pályaorientáció témakörével: a válaszadók 77 százaléka jelölte meg ezt a formát. Viszonylag sokan vannak még azok, akik tanulmányi versenyre készítik fel a diákokat (65%), vagy szaktantárgyuk oktatása során beszélnek a témáról (60%). Nagyjából a minta fele korrepetál (56%), vagy hívja meg sikeres volt diákjait, hogy meséljenek tapasztalatokról (41%). A válaszadók harmada (36%) szán időt arra, hogy tanulóit munkahelyi, vagy üzemlátogatásokra vigye, és mindösszesen 17 fő tart pályaorientációs szakkört. Az egyéb kategóriába (5%) került válaszok a pedagógusok leleményességéről

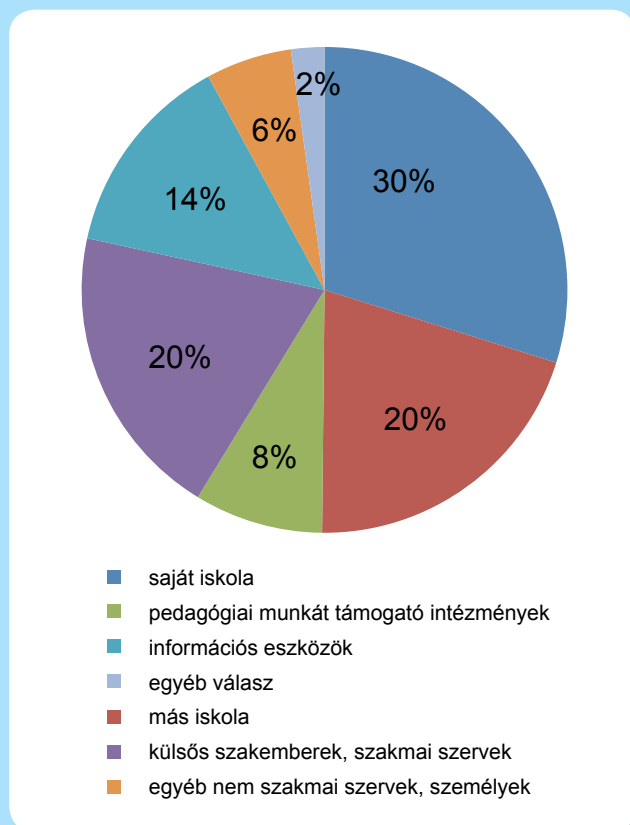
tesznek tanúbizonyságot: van, aki a napközis órákat, a helyettesítést, az ügyeleti időt vagy az udvari szünet idejét használja fel a téma megbeszélésére. Több pedagógus iskolai, egyetemi látogatásokat, esetleg „suli börsét” szervez, vagy a pályaválasztási tanácsadóba kíséri a fiatalokat.

forrás: Budapest Főváros Kormányhivatala Munkaügyi Központ

Az adatok elemzéséből kitűnik, hogy a maximum 10 éve pályán lévő pedagógusok kevesebbszer használják ki a tanórai kereteket a pályaválasztási kérdések megbeszélésére, mint tapasztaltabb

kollégáik, illetve, hogy ezzel a lehetőséggel leginkább az általános iskolák végzős osztályaiban oktatók élnek. A válaszok alapján megállapítható az is, hogy a gyakorlati pályaorientációs tevékenységnek leginkább a 14 év feletti tanulóknál van szerepe, a tanárok jobbra csak az idősebb korosztály számára biztosítanak ilyen jellegű programokat. Az adatok azt mutatják, hogy legkevésbé a fővárosi pedagógusok foglalkoznak üzemlátogatással, beszélgetésszervezéssel, vagy szakkör tartásával.

4. ábra. Pedagógusok pályaeorientációs tevékenységéhez kapcsolódó információs forrásainak megoszlása (N=315)

A pályaválasztási döntéshez szükséges információkra azonban nem csak a fiataloknak van szüksége: az is lényeges, hogy a pedagógus pályaeorientációval kapcsolatos kérdéseivel kihez, vagy melyik intézményhez fordul (4. ábra).

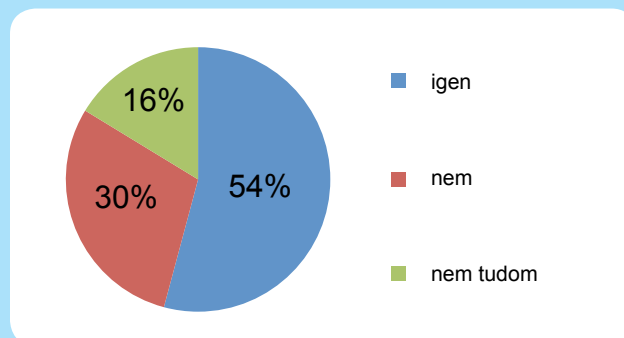
A nyitott kérdésre beérkezett válaszokat (315 db) tartalmilag 7 csoportba soroltuk az ismeretszerzés szinterei alapján. A válaszadó pedagógusok közel 57 százaléka nevezi meg a saját iskoláját pályaválasztási információforrásnak, ahol leginkább az iskola vezetéséhez (20%), a kollégákhoz (15%), illetve az iskolai pályaválasztási felelőshöz (10%) fordulnak a pályaeorientációs tevékenységgel kapcsolatos problémáik megoldásával. Többen működnek együtt az iskolapszichológussal (7%), illetve az iskolaorvossal, de segítséget nyújthat speciális kérdésekben az osztályfőnöki munkaközösség vezetője, a fejlesztőpedagógus, illetve a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős is.

Viszonylag sokan (válaszadók 38%-a) fordulnak továbbtanulási kérdésekkel más iskolák munkatársaihoz,

ahol elsősorban az iskola vezetését vagy pályaválasztási felelősét keresik. Ez a jelentős jelölésszám valószínűleg a mintában szereplő általános iskolai pedagógusok magas arányával magyarázható.

A tanárok gyakran (37%) kérnek segítséget, információt külső szakmai szervektől, vagy szakemberektől: a válaszadók legtöbbször pályaválasztási szakembert, illetve irodát (27 fő), vagy a munkaügyi szervezet különböző szolgáltatásait említették (18 fő), de vannak, akik nevelési tanácsadót, kamarát vagy továbbképző intézményeket keresnek meg kérdéseikkel. Kifejezetten pedagógusi munkát támogató személyeket, szervezetet a kitöltők 16 százaléka jelölt: ide tartoznak a tankerületi vezetők és pályaválasztási felelősök, a pedagógiai intézetek, a szakszolgálatok, a KLIK és az iskolafenntartók. A pedagógusok nagy számban használnak információs eszközöket is (26%), amelyek közül az internet szerepe kiemelkedik (33 említés) a különféle könyvek, kiadványok, rendezvények közül. Az egyéb, nem szakmai szervekhez a szülőket, a cégek és gyárak vezetőit, munkatársait, valamint az ismerősöket és a volt tanítványokat soroltuk. Az egyéb kategóriába a „senki” és a „nincs kitől” válaszok kerültek.

A felmérés adataiból látható, hogy a pedagógusok viszonylag sokféle információforrást használnak az iskolai pályaválasztási tevékenységükkel kapcsolatos kérdéseik megválaszolása kapcsán. Mégis, a válaszadók több mint fele (144 fő) örömmel venné, ha pályaeorientációs tevékenységéhez segítséget, támogatást kapna. A kitöltők harmada (78 fő) nem igényel támogatást, 43 fő pedig bizonytalan volt a kérdés eldöntésében (5. ábra).

5. ábra. A pedagógusok pályaválasztási tevékenységükhöz kapcsolódó támogatási igénye (N=264)

A válaszok indoklásából kitűnik, hogy az igennel válaszolók részéről az információra vonatkozó igény a kiemelkedő: a válaszok 38 százaléka ilyen tartalmú kérdés. A legtöbb pedagógus leginkább az iskoláról és a foglalkozások munkaerő-piaci helyzetéről szóló ismeretek mennyiségét hiányolja, valamint gondot jelent számukra, hogy a meglévő információk is elavultak sokszor. Sokan a speciális helyzetű fiatalok lehetőségeiről várnának több ismeretet, illetve igény jelentkezett a pályorientációs módszerek és eszközök megismerésével kapcsolatban is. Az utóbbi kategóriához a pályorientációs tankönyvek, munkafüzetek hozzáférhetőségének korlátozottságát említették leginkább a pedagógusok, különösen az általános iskolás korosztály tekintetében. A válaszok 16 százaléka külső szakembereknek, illetve szakmai szervezeteknek az iskolai pályorientációs tevékenységbe történő bevonását szorgalmazza. Ilyen például a nevelési tanácsadó vagy a pályaválasztási szakember.

Az iskolai pályorientációs tevékenység megvalósításával kapcsolatban a válaszok 4 százaléka órákeret, vagy szakköri lehetőség megteremtését, 10 százalék külső programok (pl.: munkahely-látogatások, gyakorlatok) támogatását javasolná, valamint 6 fő szerint az iskolában jó lenne külön státusz kialakítása a pályaválasztással kapcsolatos feladatok ellátására. A nemmel válaszolók 71 százaléka teljesen elégedett a rendelkezésre álló információval és gyakorlattal, amelyet legtöbbször a végzett diákok sikeressége is bizonyít. Két válaszadó szerint sokszor még túl sok is az információ, s nehéz az eligazodás. A válaszadók 14 százaléka azért nem igényel segítséget, mert nem a pályaválasztással érintett korcsoporttal foglalkozik, illetve mert a pályorientáció nem tartozik a fő tevékenységi körébe. Két tanár szerint az iskolai pályorientáció megoldott, inkább a külső helyszínen megvalósuló programokat, lehetőségeket kell bővíteni, de van olyan válaszadó is, aki korábbi rossz tapasztalata miatt nem kér támogatást.

A bizonytalanok leginkább azzal indokolták válaszukat, hogy ugyan a korábbi gyakorlat megfelelően működik, azonban lehetnek még új, hasznos információk a témával kapcsolatban.

Következtetések, javaslatok

Kutatásunkban a pályorientáció jelenlegi helyét és szerepét vizsgáltuk a mai magyar közoktatásban a pedagógusok véleménye és tapasztalatai alapján. Az eredményekből kiderül, hogy a jogszabályi kötelezettségeknek eleget téve a vizsgálatban részt vevő mindegyik iskolában megvalósul a pályaválasztási döntésre való felkészítő tevékenység, amely leginkább az osztályfőnöki óra keretében realizálódik. Az adatok ugyanakkor azt mutatják, hogy jelenleg a közoktatásban megvalósuló pályorientációs tevékenységek inkább egyedi kísérletként vagy önként vállalt feladatként, és nem rendszerszerűen működnek. A minta összetétele és az eredmények arra világítanak rá, hogy az iskolákban az iskolatípustól, tapasztalattól és tantárgytól függetlenül a pedagógusok felelősségvállalásán és motivációján múlik a diákok pályaválasztási döntésre történő felkészítése.

A pedagógusok tisztában vannak szerepükkel, de a pályaválasztással kapcsolatban inkább a standard információk megszerzésére és továbbadására törekednek, pályorientációs módszertani ismereteik hiányosak. Ezért indokolt, hogy ne csak a szakmai tanárképzésben, illetve a tanár-továbbképzési rendszerben helyezünk nagyobb hangsúlyt a pályorientációra, hanem szervezeten, rendszeres képzések, fórumok biztosításával kell gondoskodni a tanárok pályaválasztási információinak frissítéséről, aktualizálásáról.

A kutatás eredményei alapján a jelenlegi gyakorlatról elmondható, hogy a pedagógusok jobbra ismerik a pályorientációhoz kapcsolódó információforrásokat és lehetőségeket, azonban legtöbbször külső intézmények, szakemberek támogatására hagyatkoznak, ami adódhat az információs bizonytalanságukból. Biztató jelenség, hogy feladataik ellátásához igen széles körből keresnek és használnak információt, de leginkább mégis a korábbi gyakorlatra, tapasztalatokra hagyatkoznak, hiszen a válaszok fele az iskolai információforrásokra vonatkozik. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy az iskolák és az ott dolgozó szakemberek mennyire képesek lépést tartani az iskolarendszer és a szakmai képzési rendszer

változásaival. Az iskolai pályaeorientációs tevékenység hatékonyságát növelhetné, ha minden közoktatási intézmény rendelkezne képzett pályaválasztási szakemberrel. Ehhez nem csak a felsőoktatási intézmények (pl.: ELTE, SZIE, SZTE) kínálnak alternatívákat, hanem számos egyéb szervezet szervez hosszabb-rövidebb képzést a témában.

Teachers' knowledge level about guidance activity

There are many ways to assist pupils on their career choice preparation which institutional framework is assured by the public education. Schools have been engaged in carrier guidance on different level where usually teachers play the central role. So their responsibility and knowledge is very important on how this task – stipulated in the legislation too – has been carried out. The research (2013) reveals the teachers' information level regarding their guidance activity and their information gathering methods.

A téma fontosságát felismerve az elmúlt időszakban született döntések értelmében ma már egyre több szervezet, intézmény (például: pedagógiai szakszolgálatok, kamarák, munkaügyi szervezet) feladatai között szerepel a diákok pályaválasztási döntésre való felkészítése. Mégis fontos szem előtt tartanunk, hogy hatékony pályaeorientációs rendszer csak akkor működhet, ha a szereplők összehangolt munkával, közösen támogatják a tanulókat e fontos folyamatban.

A szerző

dr. Suhajda Csilla Judit

okleveles emberi erőforrás
tanácsadó, jogász,
munka-pályatanácsadó
SZIE GTK Társadalomtudományi
és Tanárképző Intézet
tanársegéd

IRODALOMJEGYZÉK

- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
- Borbély-Pecze Tibor Bors (2010): Életút támogató pályaeorientáció. Doktori disszertáció ELTE PPK, Budapest.
- Csirszka János (1966): Pályalélektan Gondolat Kiadó, Budapest.
- Dancs István (1989): A pályamotivációt befolyásoló tényezők a szakoktatásban. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Ferry, Natalie M. (2006): Factors Influencing Career Choices of Adolescents and Young Adults in Rural Pennsylvania, Journal of Extension, 44 (3), 1-6.o.
- Keller, Briana K., Whiston, Susan C.(2008): The role of parental influences on young adolescents' career development. Journal of Career Assessment, 16, 198-217.o.
- Rakaczkíné Tóth Katalin (2009): Neveléstan SZIE-GTK Tanárképző Intézet, Gödöllő.
- Rókusfalvy Pál (1969): Pályaválasztás, pályaválasztási érettség, Tankönyvkiadó, Budapest .
- Szilágyi Klára (1996): A tanácsadó tanár módszertani lehetőségei az iskolában, EKTF, Eger.
- Völgyesy Pál (1976): A pályaválasztási döntés előkészítése, Tankönyv Kiadó, Budapest.
- Völgyesy Pál (2002): Pályaeorientációhoz kapcsolódó kutatások szemléletének vállalása az utóbbi 50 évben, In: Pályaeorientáció – Új törekvések. Kontakt Alapítvány, Gödöllő.